

UDK/UDs 026.07(497) Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH

Specijalne zbirke Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine u okrilju slavističkih zbirki Jugoistočne Evrope

Amra Rešidbegović

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

Sažetak: U radu se govori o jednoj netipičnoj, ali posebnoj i pažnje vrijednoj slavističkoj kolekciji. Uz pomoć analitičke metode i prezentiranja izabranih tipičnih izvora – dokumenata koji se čuvaju u specijalnim zbirkama Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH (SZNUBBiH), želi se dokazati da razmatrane zbirke zavređuju svoje mjesto unutar jedinstvene slavističke zbirke Jugoistočne Evrope. Definiranje ove pripadnosti ima za cilj promoviranje, širu dostupnost i zaštitu bh. baštine, a posebno produbljivanje povezanosti i komunikacije sa srodnim zbirkama na svim nivoima.

Summary: The paper presents an untypical and also exceptional Slavic collection. By means of analytical method and presentation of selected typical sources – documents that are kept in special collections of the NUL BIH (Ss NULBIH), the paper proves that concerned collections deserve a place within a sole Slavic collection of South-East Europe. Determination of this affiliation has as its goal promotion, wider access to and preservation of BIH heritage, and above all strengthening of connections and communication with related collections at all levels.

Uvod – povod

Brojni udari koje je doživjela i još uvijek doživljava bosanskohercegovačka kultura kroz historijsko potiskivanje, prikriivanje, obezvređivanje i na kraju uništavanje njenih originalnih dokumentarnih izvora, stvorili su atmosferu bremenitu predrasudama u kojoj je neuputno i spomeniti vlastito

naslijeđe. Bosanskohercegovačko naslijeđe jeste neobično, netipično, neravno, neuniformno, što je na ovim prostorima razvilo toleranciju, freindly atmosferu i fer play do najvišeg stupnja. Zloupotreba ovih vrijednosti je uzdrmala stoljećima uvriježeni životni stil obilježen visokim i iskrenim međusobnim uvažavanjem i razumijevanjem.

I nakon doživljenog užasa koji je donio rat (1992.-1996.) i dalje vjerujemo i zagovaramo ravnopravnost i multikulturalnost kao jedinu stvarnost.

Prevedeno na bibliotečki jezik, želimo ukazati na odsustvo i neadekvatnu zastupljenost bosanskohercegovačkih zbirki unutar slavističkih kolekcija, identificirati razloge odbojnosti i iznijeti argumente u korist rasvjetljavanja problema pripadnosti naših kolekcija evropskoj duhovnoj i kulturnoj zajednici.

Kroz specijalne zbirke NUBBiH

Specijalne zbirke su u NUBBiH ustanovljene kao posebno odjeljenje 1951. godine prema jedinstvenom modelu koji je primjenjivan u svim nacionalnim bibliotekama tadašnje države FNR Jugoslavije. Tako su i naši posebni, specijalni fondovi sve do 1992. godine bili razvrstani u šest glavnih zbirki prema formi i sadržaju :

- Rukopisna zbirka
- Zbirka rariteta i starih knjiga

Sl. 1 Različitost kroz dokumente bh. naslijeđa – ogledalo bh. kulture

- Kartografska zbirka
- Muzička zbirka
- Grafička zbirka i
- Zbirka doktorskih disertacija u rukopisu

Obim fondova zbirki prije spaljivanja Biblioteke prelazio je 170.000 bibliografskih jedinica. U velikom požaru stradalo je oko 155.000 specijalnih publikacija. Od šest, gotovo u cijelosti su sačuvane samo dvije, ali na sreću najvrednije zbirke. To su rukopisna i zbirka rariteta i starih knjiga, koje čine temelj svake nacionalne biblioteke i bez čijeg se postojanja biblioteka ne bi mogla nazvati nacionalnom, odnosno državnom bibliotekom.

Muzička zbirka je u potpunosti spaljena, ostatak zbirke doktorskih disertacija uvršten u osnovni fond, a kartografska i grafička zbirka se obnavljaju na krhkim preživjelim temeljima. Stoga, u funkciji su četiri zbirke koje broje 19.700 bibliografskih jedinica. Našu pažnju ćemo usmjeriti na one spasene zbirke: rukopisa, rariteta i starih knjiga.

Razloge odbojnosti “velike braće” – slavističkih zbirki diljem svijeta prema ovim našim baštinskim kolekcijama potražićemo u razbaštinjenim trezorima NUBBiH, koji su i pored toga dovoljno vrijedan i vjeran odraz jedne osebujne civilizacije.

Obilježja specijalnih zbirki NUBBiH

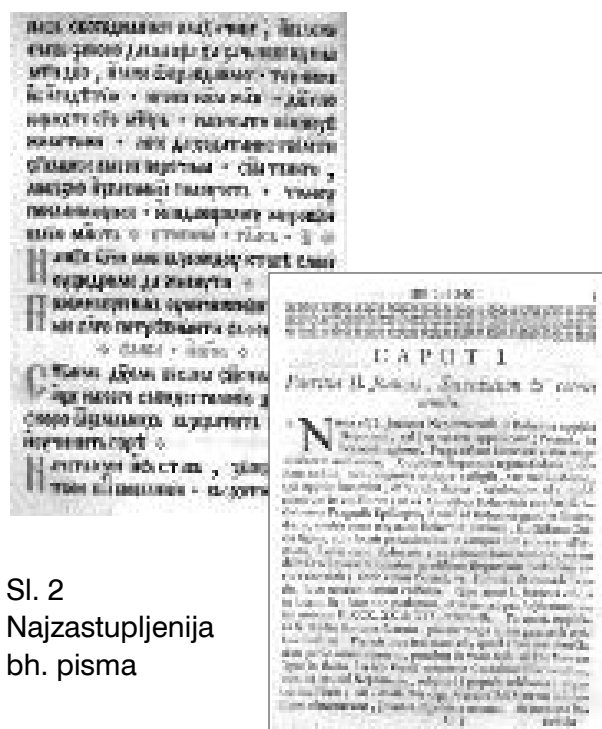
Ono što krase naše zbirke rariteta i rukopisa, kao i bosanskohercegovačku baštinu, jesu **otvorenost, različitost i posebnost**.

Bosanskohercegovačka kultura je oduvijek bila **otvorena** za druge kulture, običaje,

jezike, dostignuća i spremna na poštivanje različitosti. O tome svjedoče brojni dokumenti iz naših trezora: službeni, kulturni, vjerski, naučni i drugi spisi pisani i štampani na svim pismima i jezicima velikih civilizacija Istoka i Zapada: latinskom, grčkom, staroslavenskom, arapskom, turskom, perzijskom, hebrejskom, te na italijanskom, francuskom, ruskom, njemačkom, mađarskom i drugim jezicima.

Za nacionalne biblioteke je uobičajeno da čuvaju neobične dokumente, ali ne i da ih kao u BiH prihvataju i upotrebljavaju kao svoje, što povećava vrijednost naših zbirki.

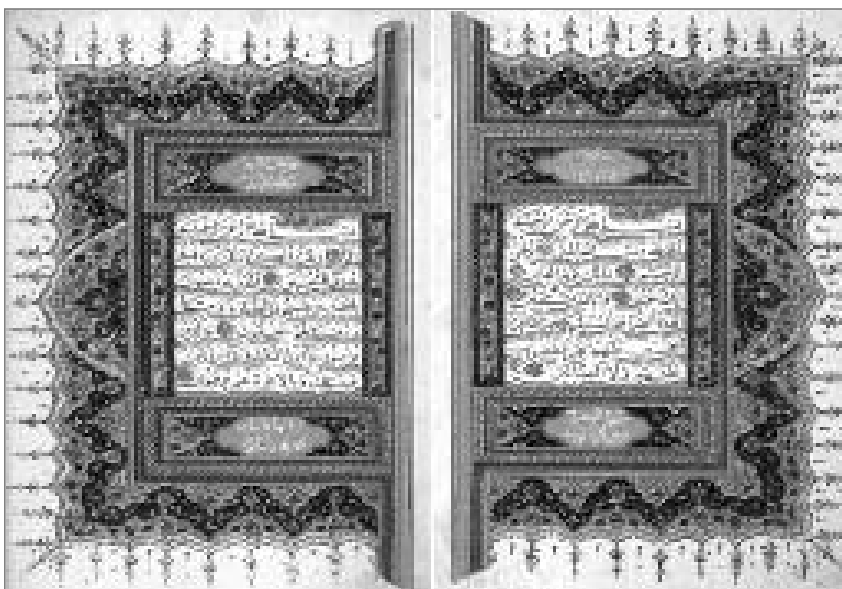
Najviše upotrebljavana u BiH tokom njenog kulturnog razvoja, pa stoga i najviše zastupljena pisma u dokumentima specijalnih zbirki NUBBiH, jesu latinica i ćirilica, ali i sve njihove poznate redakcije, kao i arapsko i reformirano arapsko pismo.

Sl. 2
Najzastupljenija
bh. pisma

Kao čedo višestoljetnog dodira Istoka i Zapada, Posebnost je taj odlučujući faktor

koji treba da presudi i odredi mjesto našim zbirkama u okvirima svjetske baštine. One zavređuju da budu na raspolaganju svima zbog svog internacionalnog obilježja. Ne bi se smjelo dopustiti, da zbog svoga multicolorita ove zbirke ostanu izolirane,

Sl. 3. Arapsko pismo

usamljene, i samo u nacionalnim okvirima. Time bi višestruko potvrđena težnja za multikulturalnošću ponovno bila kažnjena. Da li će zbirke naći svoje mjesto u okrilju slavističkih kolekcija Evrope ili nekih drugih, dalekih entiteta, čije su se tekovine reflektirale i na našu kulturu?! Da li će, konačno, otvorenost prema drugačijem pismu, jeziku, idejama biti uvažena kao kvalitet, ili će se drugačije tumačiti, kao barijera i animozitet, i tako odbojnost prema drugačijem nastavititi?

Valjanom određivanju pripadnosti zbirki mogu doprinijeti i komponente njihove **posebnosti**, a to su:

1. Težnja za ravnopravnošću i za jedinstvom različitosti.

Bibliotečki gledano, to je pojava multipismenosti i multijezičnosti koja se u BiH javlja u specifičnoj formi grafijskog i jezičkog dualizma, začetoj još u vrijeme srednjovjekovne Bosne, njegovanog za vrijeme osmanske Bosne, očuvanog sve do naših dana. Najbolji primjeri ove posebnosti su Povelja Kulina bana pisana uporedo na latinskom i bosanskom jeziku i pismu, brojne službene publikacije, periodika i

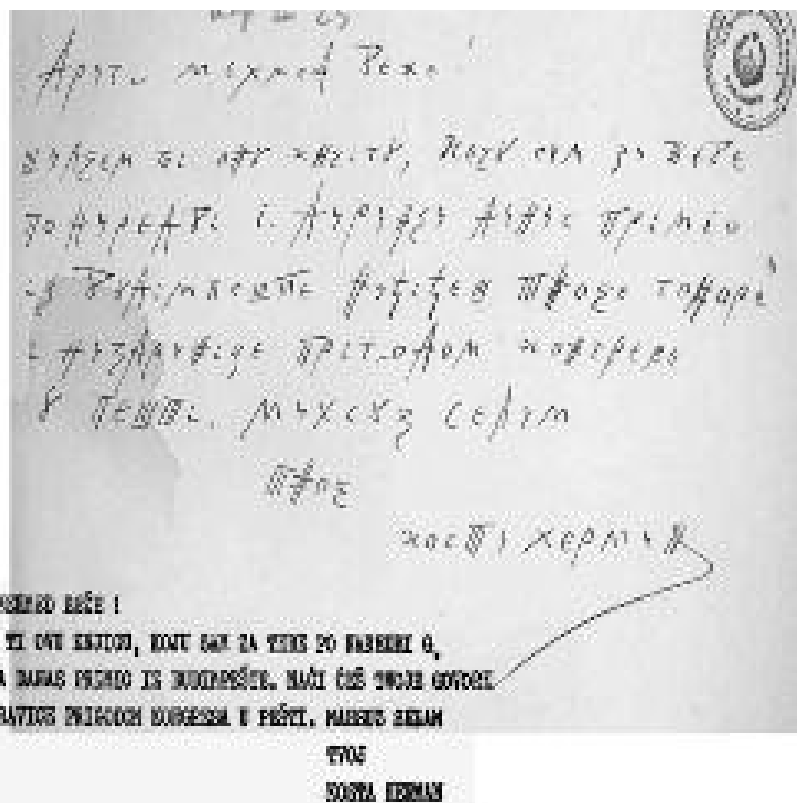
Sl. 4. Grafijski i jezički paralelizam

Sl. 5. Bosančica

knjige iz osmanskog doba, štampane paralelno/uporedo osmanskim – tada službenim jezikom i pismom (turski jezik, arapsko pismo) na jednoj, i bosanskim jezikom, a ćirilicnim, odnosno latiničnim pismom na drugoj strani. Ovaj fenomen se očuvao do naših dana, kada se u BiH ravnopravno koriste dva pisma – latinica i ćirilica i tri jezika – bosanski, hrvatski i srpski.

Sl. 6. Pismo Koste Hermana Mehmed-begu Kapetanoviću Ljubušaku bosančicom

2. Težnja za samosvojnošću, identitetom i pripadnošću slavenskom i evropskom kulturnom biću. Vrhunac te posebnosti je dostignut u pojavi dva jedinstvena pisma karakteristična za samo ove prostore i narode. To su **bosančica i arebica**.

BOSANČIs A kao bosanska redakcija ćirilice, pismo je i najstarijeg diplomatskog dokumenta na narodnom jeziku slavenskog Juga, poznate Povelje Kulina bana iz 1189. godine. Dakle, najvredniji bosansko-hercegovački dokument pisan je, uz uporedni i latinski tekst, slavenskim pismom kojeg se nikada nismo odrekli i pored teških historijskih pritisaka.

Ali, ono što je za bibliotekare sa ovih prostora mnogo vrednije, a skrećemo pažnju i slavističkim bibliotekarima izvan naše zemlje, jeste činjenica da su bosančicu – bosansku ćirilicu – upotrebljavali svi Bosanci, bez obzira na vjersku i nacionalnu

pripadnost. U vrijeme kada je pismenost bila privilegija, ovo je pismo bilo sredstvo komuniciranja, posebno između muslimanskih begova (stoga se često naziva i begovica), katoličkih svećenika i pravoslavnih sveštenika. Želju za međusobnom komunikacijom i saradnjom nisu ni tada mogle nadvladati nikakve razlike, pogotovo formalne ili spoljne prirode.

Vrijednost ove pojave cijenili su intelektualni krugovi i izvan BiH, među kojima je posebne pažnje vrijedan čuveni Kosta Herman. On je naučio i u nekim prigodama koristio ovo pismo. Njegove simpatije i poštovanje prema bosančici prepoznajemo i kroz jedan od takvih dokumenata koji se čuvaju u specijalnim zbirkama NUBBiH, a napisao ga je Mehmed-begu Kapetanoviću Ljubušaku.

AREBIs A je još jedan oblik posebnosti bosanskohercegovačke kulture koja se odražava kroz zbirke brojnim tekstovima koji čine čitavu jednu književnost, alhamijado književnosti. To su djela pisana/štampana reformiranim arapskim pismom, a bosanskim jezikom.

Model izražavanja domaćim, narodnim jezikom, a arapskim pismom poznat je od ranije iz doba islamske Španije i osmanlija, a pojavljuje se i u nekim drugim sredinama koje su imale dodir sa Istokom. Ipak, naša arebica se razlikuje od ostalih, jer ima onu presudnu komponentu samosvojnosti, identiteta, pripadnosti, pa čak i bunta zbog službenog, nametnutog, stranog jezika i pisma i svega onoga što uz to ide.

Koliko se domaćeg, slavenskog krije iza ove raskošne orijentalne odore – arapskog

HAJDE SINAK	
Hajde sinak te uči	Kud uzideš ne trči
Po sokacim' ne trči	Možeš zube potuci
Svoju vjeru nauči	Ni u koga ne tiči
To je sreća najveća.	Jer Ti može šta reći.
Nemoj ništa lagati	Dobro klanjaj i robuj
Nemoj sebe faliti	Dragom Bogu zahvaljuj
A ni drugog kaljati	Ne griješi se, ne luduj
To su ružni računi.	Što ne valja ne miluj.
Puno odveć ne spavaj	Ko je džahil i neznan
Sve u Mekteb prizivaj	Sam je po se nesretan
Po sijelima ne hodaj	Kod Boga je grehotan
Dobro sabah nagledaj	I kod sv'jeta sramotan

- * sokak = ulica
- * mekteb = škola (ovdje vjerska)
- * sabah = jutro (ovdje-jutarnja molitva)
- * džahil = nevjernik

Sl. 7. Arebica

pisma i četiri *tuzcizma, primjer je i ova pjesma čuvenog alhamijado pjesnika Seid Abdulvehaba Ilhamije. Skromnost, toplina, savjesnost i tipični slavenski, bosanski vokabular oca koji svoga sina savjetuje onako kako su to stoljećima radili “dobri Bošnjani”:

Umjesto zaključka – NADE

Prva nada.

Napravljen je prvi, zasigurno najvažniji korak: Prva konferencija bibliotekara slavista u Sarajevu, koja je snažno zbližila ove poslanike i potakla nadu u zajedničku budućnost.

Druga nada.

Naredni korak je nada da se, nakon konferencije bibliotekara-slavista, već grade temelji svjetske slavističke biblioteke u kojoj će svoje mjesto naći i naše zbirke, a kroz njih i bosanskohercegovačka kultura.

Treća nada.

Najveća nada je da će se dokazana otvorenost, različitost i posebnost poštivati kao vrijednost, da će duh koegzistencije i pomirljivosti “dobrog Bošnjana” prevladati i da više nikada nećemo na sve to dobiti odgovor u plamenu.

Farehhajt !

Literatura

- HUKOVIĆ, Muhamed. *Alhamijado književnost i njeni stvaraoci*. Sarajevo : “Svjetlost”, [1986]
- MEMIJA, Emina. *Od slike do knjige : iz historije z isma, knjige, štamp e i biblioteka BiH*. Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, 2003
- TRAKO, Salih. *Narodni kalendar u orijentalnim rukoz isnim bilježnicama kod nas. // Baština : godišnjak Muzeja književnosti i pozorišne umjetnosti 2(1991), 294-296*
- ZENIĆ, Milivoj. *Očuvanje nacionalne kulture i jezika u zrocesima globalizacije. // Međunarodna konferencija Narodne knjižnice u novoj Europi : utjecaj globalizacije i informatizacije na narodne knjižnice u tranzicijskim zemljama (5 ; 2002 ; Zagreb) 138-142*